

Instytut Pamięci Narodowej

<https://ipn.gov.pl/pl/historia-z-ipn/archiwum/120950,75-rocznica-smierci-Wincentego-Witosa.html>
02.03.2026, 19:26

75. rocznica śmierci Wincentego Witosa

31 października 1945 roku w Krakowie zmarł Wincenty Witos, wieloletni przywódca ruchu ludowego, jeden z głównych budowniczych II Rzeczypospolitej i trzykrotny jej premier.

30.10.2024

Obchody 144. rocznicy urodzin Wincentego Witosa - Wierzchosławice, 21 stycznia 2018 r. Fot. Sławomir Kasper (IPN)

Polecamy materiały IPN poświęcone Wincentemu Witosowi

• Mateusz Szpytma: *Wincenty Witos i Stanisław Mierzwa. Ludowcy w służbie Rzeczypospolitej*

Małopolska od końca XIX wieku była bastionem ruchu ludowego. Partie ludowe

cieszyły się tu dużym zaufaniem nie tylko wśród chłopów. Najwybitniejszymi ich działaczami byli Wincenty Witos i Stanisław Mierzwa. Obaj, działając w niekorzystnych dla nich czasach, nie mogli wprowadzić swych idei w życie.

Z chłopskiej chaty na salony w Wiedniu

Wincenty Witos urodził się w 1874 r. w Wierzchosławicach w ubogiej chłopskiej rodzinie. Mimo ukończenia jedynie czterech klas szkoły powszechnej posiadał szybko zdolność obrony swych poglądów nie tylko w wiejskich dyskusjach, ale także w prasie, która od niedawna zaczęła docierać pod chłopskie dachy. Swój pierwszy artykuł opublikował pod pseudonimem Michał Rydz w „Przyjacielu Ludu” już w wieku 19 lat. Wkrótce został członkiem nowo powstałej partii chłopskiej – Stronnictwa Ludowego. W kolejnych latach jego kariera przebiegała dosyć szybko. W 1903 r. wszedł do władz naczelnych SL (od 1905 funkcjonującego pod nazwą PSL), w 1908 r. został posłem na Sejm Krajowy we Lwowie, a od 1911 r. był członkiem austriackiej Rady Państwa we Lwowie. Od 1908 r. przez ponad dwie dekady pełnił także funkcję wójta gminy Wierzchosławice. Po rozłamie w PSL w 1913 r. stanął na czele nowego stronnictwa PSL „Piast”, któremu liderował do zjednoczenia się z innymi partiami ludowymi w 1931 r.

Podczas I wojny światowej Witos oraz jego stronnictwo początkowo liczyło na odzyskanie niepodległości w oparciu o państwa centralne, a następnie Ententy. Gdy niespodziewanie państwa zaborcze zaczęły upadać, stanął w październiku 1918 r. na czele Polskiej Komisji

Likwidacyjnej, która jako tymczasowa polska władza wykonawcza w Galicji Zachodniej zaczęła przejmować władzę na tym terenie. Po odzyskaniu niepodległości włączył się w życie polityczne odrodzonej Rzeczypospolitej. Przez długie lata był liderem jednej z najliczniejszych frakcji parlamentarnych w Sejmie. W lecie 1920 r. gdy zagrożony był byt Polski został poproszony o stanie na czele Rządu Obrony Narodowej. Objęciem tego urzędu m.in. mobilizował szerokie rzesze chłopskie do obrony niepodległości, co było jednym z powodów ostatecznego sukcesu w wojnie z bolszewikami. Jeszcze dwukrotnie stawał na czele polskich rządów. Stosunki jego oraz jego partii z Józefem Piłsudskim oraz jego obozem ulegały jednak ciągle pogarszaniu. W 1930 r. został aresztowany i mimo braku zarzutów osadzono go w twierdzy brzeskiej, gdzie był bity i upokarzany. Po pewnym czasie zwolniony odpowiadał z wolnej stopy. Skazany w 1933 r. na 1,5 roku więzienia za jak stwierdzono *próbę obalenia ówczesnego ustroju*, udał się na emigrację do Czechosłowacji, z której wrócił dopiero w marcu 1939 r.

...a Polska winna trwać wiecznie!

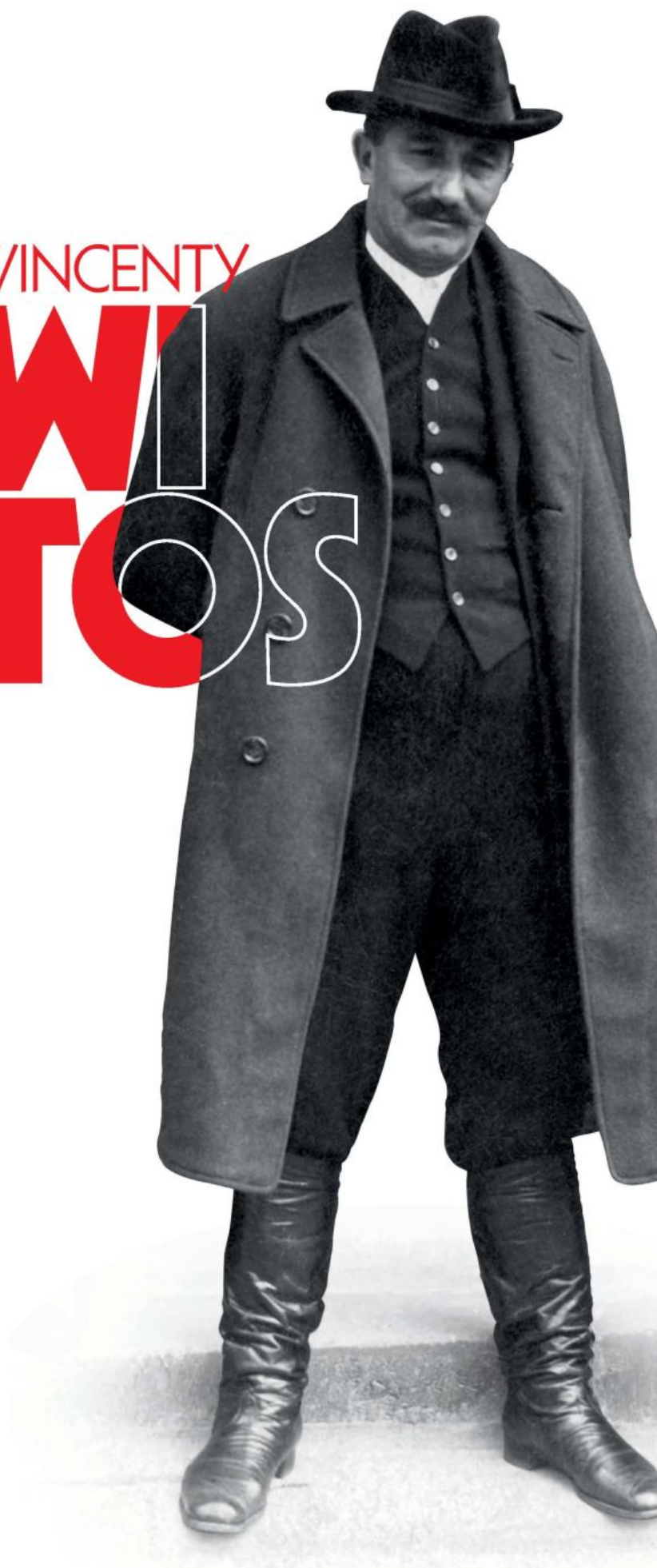
Mimo osobistych upokorzeń, których doznał także po powrocie do kraju, wzywał chłopów w lecie 1939 r., aby współpracowali z ówczesną - sanacyjną - władzą dla dobra Polski, której niepodległość była zagrożona. Po wybuchu wojny aresztowany przez Niemców przetrzymywany był w różnych więzieniach, m.in. w Berlinie, gdzie sondowano go, czy nie stanąłby na czele marionetkowego rządu polskiego działającego pod kuratelą III Rzeszy. Zdecydowanie odmówił. Wobec złego stanu zdrowia został zwolniony i był przetrzymywany w areszcie domowym w Wierzchosławicach. Aby uchronić Witosa przed konsekwencjami kolejnych odmów, działacze ludowi

wydostali go z aresztu i ukrywali w różnych miejscach, do Wierzchosławic wrócił w marcu 1945 r.

► [Czytaj całość na portalu przystanekhistoria.pl](http://przystanekhistoria.pl)

WINCENTY

WI
TOS

Wincenty Witos - panele z wystawy IPN „Ojcowie Niepodległości”

**Wincenty Witos (1874–1945),
działacz ludowy, od 1895 r.
związany ze Stronnictwem
Ludowym w Galicji.**

Początkowo wspierał ideę Legionów Polskich, widząc w Austro-Węgrzech gwaranta powstania polskiej państwowości.

Od 1915 r. zaczął popierać ideę endecji zbliżenia z państwami zachodnimi.

Jesienią 1918 r. stanął na czele Polskiej Komisji Likwidacyjnej w Krakowie, przejmującej władzę w zachodniej części zaboru austriackiego.

W czasie wojny polsko-sowieckiej był premierem oraz członkiem Rady Obrony Państwa.

*Trzeba ratować Ojczyznę, trzeba jej oddać
wszystko – majątek, krew i życie, bo ta ofiara
stokrotnie się opłaci, gdy uratujemy państwo
od niewoli i hańby.*

Odezw. Do Braci Włościan na wszystkich ziemiach polskich, 30 VII 1920 r.

**Wincenty Witos (1874–1945),
an agrarian movement
activist. From 1895 he was
a member of the Peasant's
Party in Galicia.**

Initially, he supported the idea of Polish Legions, perceiving Austro-Hungary as the guarantor of the emergence of Polish statehood.

From 1915 on, he began to support the idea promoted by the National Democracy of rapprochement with the Western powers.

In autumn of 1918 he was appointed head of the Polish Liquidation Committee in Krakow, a temporary government with the purpose to take over power in the western part of the Austrian partition.

During the Polish-Soviet War, he was a prime minister and member of the Council for Defence of the Nation.

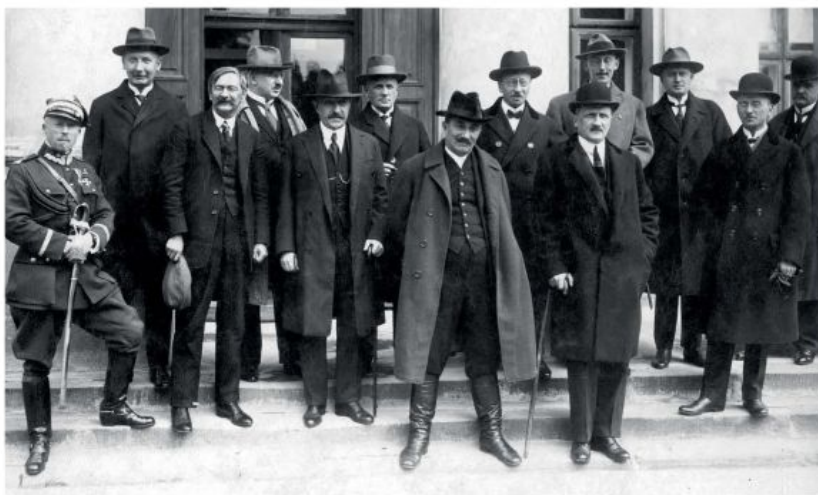
*We have to save our country, we have to give it
everything – wealth, blood, and life, because
this sacrifice will pay off a hundredfold, when
we save the state from slavery and disgrace.*

Witos' proclamation: Do Braci Włościan na wszystkich ziemiach polskich
[To Brothers Peasants in all Polish Lands], 30 July 1920

WIN
CEN
TY
WITOS

Wincenty Witos - panele z wystawy IPN „Ojcowie Niepodległości”

Franciszek Wincenty Witos w otoczeniu ministrów wojny 1914 r. / NAC
 Franciszek Wincenty Witos with his cabinet on 11 May 1914 / NAC

Wincenty Witos, 1902 r. / NAC
 Wincenty Witos, 1902 / NAC

Zasada PSD „Prasa” w lipcu 1927 r. Wincenty Witos (siedzący w środku) wiceprzewodniczący partii w latach 1918-1931 / NAC
 Axioma of PSD „Prasa” in July 1927. Wincenty Witos (sitting in the middle) vice leader of the party over the period 1918-1931 / NAC

#moja NIEPODLEGŁA.

Marcin Buła: *Lider ludowców Wincenty Witos (1874–1945)*

Zalicza się go do grona ojców Niepodległości, ale jego zasługi pozostają mniej znane od dokonań innych polityków zaangażowanych w odbudowę państwa polskiego.

Syn galicyjskiego chłopca

Urodził się w 1874 r. w galicyjskiej wsi Wierzchosławice k. Tarnowa, w zaborze austriackim. Status społeczny i materialny jego rodziców nie zapewniał mu ani dostatniego życia, kariery zawodowej, godności i szczytów państwowych, ani poważania wśród tysięcy polskich chłopów. Ze względu na trudną sytuację rodzinną nawet naukę rozpoczął później niż jego rówieśnicy. Jego formalne wykształcenie to zaledwie dwuklasowa szkoła ludowa, do której uczęszczał przez cztery zimy. Zdobył jednak to, co najważniejsze – umiejętność samokształcenia, zdolność do samodzielnego poszukiwania odpowiedzi na nurtujące go pytania oraz zamiłowanie do książek, które regularnie czytał.

Zanim założył rodzinę i zaczął prowadzić własne gospodarstwo, pracował okresowo jako robotnik rolny i drwal w lasach księżęcej rodziny Sanguszków. Poznał trud pracy fizycznej i wartość ciężko zapracowanych pieniędzy.

Dzieciństwo i młodość ukształtowały Witosę na całe życie. Fizycznie był silny i wytrzymały. Dobrze znosił niewygody. Nie potrzebował luksusów. Cechy te przydały mu się podczas sprawowania obowiązków premiera Rządu Obrony Narodowej, kiedy w okresie bolszewickiego zagrożenia permanentnie pracował i wyjeżdżał w teren wizytować oddziały Wojska Polskiego. Przydały się również w 1930 r., kiedy to wraz z innymi liderami opozycji antysanacyjnej został osadzony w surowych warunkach twierdzy brzeskiej.

Doświadczenia z młodości ukształtowały go również psychicznie. Stał się bardzo pracowity, wytrwały i pragmatyczny. Przy podejmowaniu decyzji długo wagił argumenty za i przeciw. Był nieufny. Cechowała go również oszczędność, posunięta – jak twierdzili niektórzy mu współcześni – do skąpstwa. Kiedy był premierem, wykorzystywał do wyjazdów służbowych samochód Ignacego Paderewskiego. Rocznie z funduszu dyspozycyjnego wydawał mniej niż większość premierów przez dwa miesiące. Przez rok zarabiał mniej, niż wynosiło dwumiesięczne uposażenie szefów rządu po zamachu majowym z 1926 r. Nigdy nie szastał publicznymi pieniędzmi.

Ludowiec

Młodość Witosę przypadła na okres kształtowania się polskiego ruchu ludowego w Galicji. Paradoksalnie, jego głównymi organizatorami i liderami nie byli chłopci, lecz inteligenci, mieszcianie i potomkowie zubożałych rodzin ziemiańskich, np. ks. Stanisław Stojalowski, Bolesław Wysłouch, Maria Wysłouchowa, Karol Lewakowski, Henryk Rewakowicz. Miało to jednak drugorzędne znaczenie. Istotne były cele tego nurtu politycznego: szeroko rozumiane zmagania o poprawę losu mieszkańców wsi, rozwój oświaty, zniesienie pozostałości prawnych i mentalnych po epoce feudalnej, ogólna demokratyzacja systemu politycznego (równouprawnienie wszystkich wyborców) oraz reforma rolna.

Idee ruchu ludowego zaszczepił u Witosy lwowski tygodnik „Przyjaciel Ludu”, redagowany przez Bolesława Wysłoucha. Pod wpływem lektury tego czasopisma przyszedł premier coraz bardziej

interesował się sprawami społecznymi, lokalnymi, a także polityką. Kiedy w 1895 r. w Rzeszowie powstało Stronnictwo Ludowe, pierwsze poważne ugrupowanie chłopskie w Galicji, Witos zgłosił do niego akces.

Dzięki ogromnemu zaangażowaniu i poświęceniu sprawom wsi, młody rolnik z Wierzchosławic został dostrzeżony przez członków ugrupowania, a także przez lokalne społeczeństwo. Stopniowo i konsekwentnie zyskiwał zaufanie chłopów. Jego kariera polityczna była charakterystyczna dla wielu działaczy chłopskich tamtego okresu. Zaczynał jako korespondent „Przyjaciela Ludu”, społecznik, wzorowy rolnik, propagator nowych inicjatyw rolnych i organizator kampanii wyborczej w gminie Wierzchosławice. Mając 35 lat, był już jednym z najważniejszych polityków Polskiego Stronnictwa Ludowego, posłem na Sejm Krajowy we Lwowie (od 1908 r.), wójtem gminy Wierzchosławice (od 1908 r.), aktywnym członkiem kilku lokalnych organizacji spółdzielczych i oświatowych. Wkrótce, w 1911 r., został posłem do austriackiej Rady Państwa w Wiedniu.

Wszystkie stanowiska i zaszczyty, które mu przypadły przed I wojną światową, zawdzięczał własnej pracowitości. Jak mało który polski polityk, poznał naturę i oczekiwania swoich wyborców i sympatyków ugrupowania, którego był członkiem. Nie składał czczych obietnic. W pierwszym wystąpieniu publicznym po tym, gdy wybrano go na posła na Sejm Krajowy, zadeklarował tylko rzetelną pracę. Obietnicy dotrzymał – stał się jednym z najaktywniejszych posłów ludowych.

Z pracy w Sejmie Krajowym oraz w Radzie Państwa w Wiedniu Witos wyniósł spore doświadczenie parlamentarne. Zrozumiał również, że polityka to sztuka kompromisu. Oczywiście z zastrzeżeniem, że uzyskany kompromis będzie korzystny dla chłopów, narodu polskiego, a w przyszłości państwa. Nie szukał jednak konsensusów na siłę. Jeśli po drugiej stronie nie znajdował woli porozumienia, był zdecydowany na walkę. Na przykład gdy zaobserwował poczynania posłów ukraińskich w lwowskim Sejmie Krajowym, to stwierdził, że „[...] o sielance nie może być żadnej mowy. Idzie walka i trzeba ją podjąć. Nie sięgając po niczyje, trzeba bronić swego, i to bronić przed każdym, kto się ośmieli po nie sięgać.”

Ku niepodległości

Poglądy polityczne Witosy ewoluowały. Początkowo ogniskowały się one wokół idei równości. Marzył o równości wszystkich obywateli Galicji, bez względu na pochodzenie społeczne i cenzus majątkowy. Rozumiał ją przede wszystkim jako emancypację społeczno-gospodarczą i polityczną chłopstwa. Już jako dwudziestolatek rozumiał, że oprócz ucisku doświadczanego przez mieszkańców wsi, funkcjonuje również boleśniejszy ucisk narodowy. Wyzwolenie narodowe Polaków – odzyskanie niepodległości i odbudowa państwa polskiego – stało się więc jego głównym celem. Idea równości musiała zejść na drugi plan. Problem świadomości narodowej chłopów i kwestia niepodległości były obecne w wystąpieniach i publicystyce Witosy do końca jego życia w 1945 r.

Równolegle ewoluował program ugrupowania, do którego należał. W 1903 r. na zjeździe w Rzeszowie Stronnictwo Ludowe zmieniło nazwę na Polskie Stronnictwo Ludowe, co wiązało się z nowymi akcentami programowymi, jak budowanie świadomości narodowej, jej upowszechnianie i obrona polskich interesów. Witos, z racji tego że był jednym z ważniejszych działaczy PSL, współtworzył program stronnictwa. Jego rola wzrosła, gdy został wiceprezesem nowo powołanego ugrupowania – PSL „Piast”. Rosło również społeczne poparcie dla tej partii.

Jego ugrupowanie 1 lutego 1914 r. przyjęło jednomyślnie znamiennej rezolucję zaproponowaną przez Witosy.

„Kongres PSL, stojąc na gruncie programu ludowego, uznaje, że najwyższe, wiecznie żywe prawo narodu polskiego do budowania niepodległości Polski Ludowej powinno być punktem wyjścia i ośrodkiem wszystkich dążeń i prac ludu polskiego w PSL zorganizowanego. PSL budzić będzie w ludzie polskim świadomość państwowotwórczą i dążności niepodległościowe.”

Zarówno więc Witosa, jak i PSL „Piast” należy zaliczyć do nurtu niepodległościowego.

► [Czytaj całość na portalu przystanekhistoria.pl](http://przystanekhistoria.pl)

◦ Publikacje

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

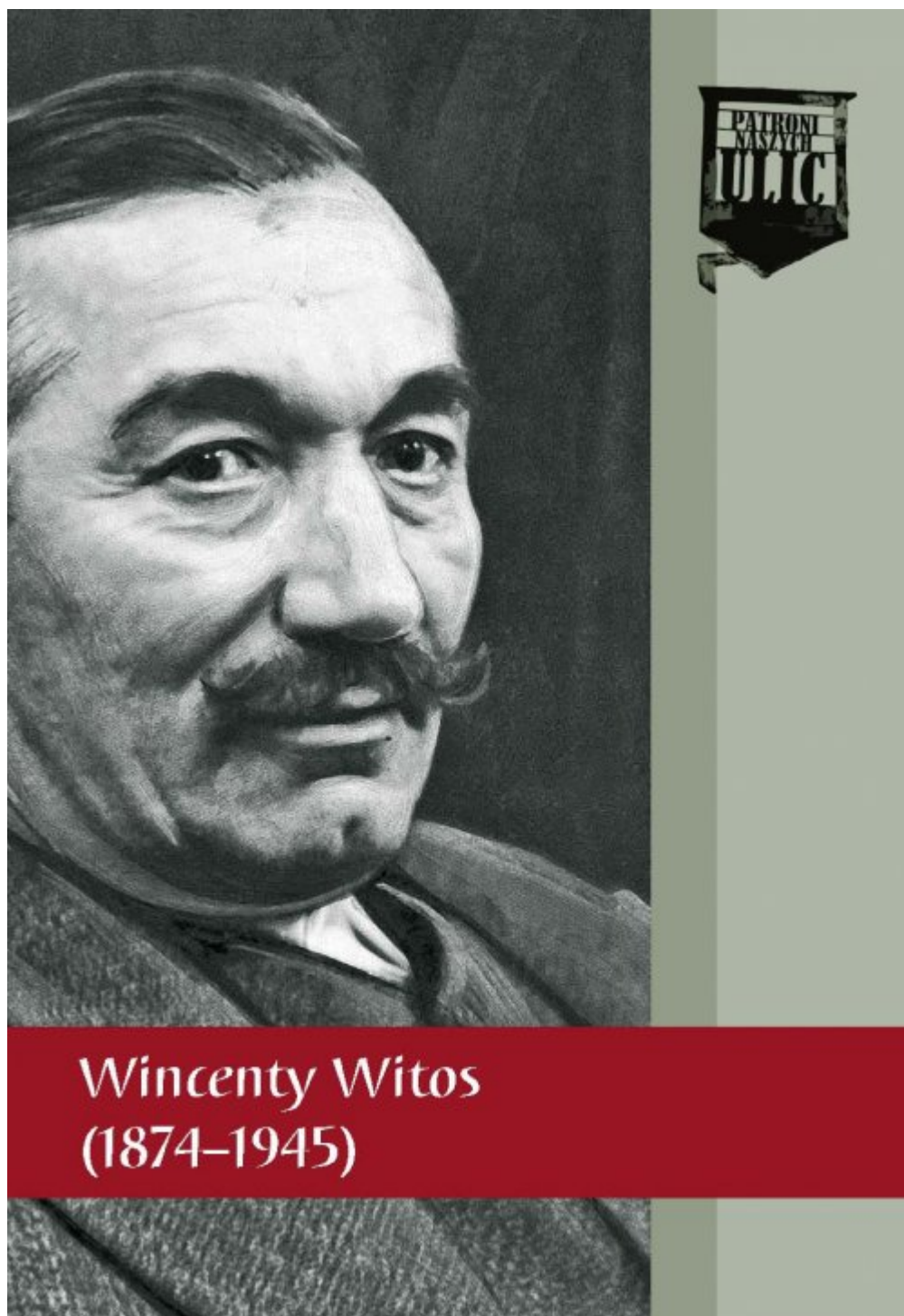
Wincenty Witos

1874–1945

[*Wincenty Witos 1874-1945*, tekst i dobór ilustracji Tomasz Bereza, Marcin Bukała, Michał Kalisz, Rzeszów 2010, dodruk Warszawa 2018, 416 s., ISBN: 978-83-7629-181-9](#)

Publikacja ta jest próbą przybliżenia Czytelnikom, zwłaszcza młodym, sylwetki tego wybitnego Polaka oraz kontekstu historycznego, w którym żył.

Wydany przez Instytut Pamięci Narodowej Oddział w Rzeszowie album zawiera blisko 500 ilustracji. Większość z nich została opublikowana po raz pierwszy.

Tomasz Bereza, Marcin Bukała: *Wincenty Witos (1874-1945)*

Broszura z serii „Patroni naszych ulic”

◦ Pocztówki dźwiękowe „Ojcowie Niepodległości”

W 2017 i 2018 roku Oddział IPN w Szczecinie wspólnie z Polskim Radiem Szczecin przygotowali cykl audycji – pocztówek dźwiękowych, w których przedstawieni zostali tytułowi „Ojcowie niepodległości”. Zaprezentowano przemówienia, rozkazy, listy, wspomnienia, odezwy i artykuły, które powstały w okresie walk o Polską niepodległość oraz w początkowych latach II Rzeczypospolitej Polskiej. [Bohaterem jednej z audycji jest Wincenty Witos.](#)

◦ Mural poświęcony Wincentemu Witosowi

[25 września 2019 r. na fasadzie Specjalnego Ośrodka Szkolno-Wychowawczego w Dwudniakach \(Wierzchosławice\) odsłonięto mural autorstwa Ryszarda Paprockiego, przedstawiający jednego z Ojców Niepodległości – Wincentego Witosa. Dzieło był współfinansowane przez IPN.](#)

Odsłonięcie muralu w Wierzchosławicach – 25 września 2019

◦ Dąb Niepodległości

[Wincenty Witos – jeden z Ojców Niepodległości – został upamiętniony podczas obchodów 100-lecia odzyskania Niepodległości. 11 listopada 2018 roku jeden z dębów, posadzonych przed Świątynią Opatrzności Bożej w Warszawie w ramach akcji „100 tysięcy drzew na 100-lecie niepodległości Polski 1918–2018”, otrzymał imię przywódcy ruchu ludowego.](#)

Więcej materiałów na temat Wincentego Witosa na portalu
przystanekhistoria.pl

w [zakładce TEMATY](#) pod hasłem [Wincenty Witos](#)

[Poprzedni Strona](#)

[Następny Strona](#)

Pamiętamy